

UNIREA PRINCIPATELOR ȘI ALEXANDRU IOAN CUZA ÎN CONȘTIINȚA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA*

Ioan Bolovan

Ecoul Unirii Principatelor în opinia publică românească din Transilvania este relativ bine cunoscut astăzi prin numeroase cercetări, cantonate, cele mai multe dintre ele, în spațiul presei. Mutațiile produse în mentalul colectiv de impactul unirii din 1859 în societatea românească din Transilvania sunt rezultatul unui proces complex și îndelungat, cu efecte perceptibile în durata lungă a timpului istoric, greu sesizabile uneori, dislocativ pentru structurile mentale tradiționale, treptat înlocuite cu un nou model cultural și național. Unirea din 1859 a realizat o remarcabilă clarificare în spiritul public transilvănean, în mișcarea culturală în primul rând, oferind românilor de aici un model global de organizare a societății. Difuzarea modelului organizării naționale a provocat cele mai spectaculoase mutații în aria culturii, singurul domeniu unde românii transilvăneni au reușit să-și constituie instituții naționale admise de către autoritățile austriece¹. Firește, multe dintre influențele din acei ani în rândul românilor din Transilvania se leagă de numele domnului Unirii. Încă de la începutul domniei, Cuza a fost preocupat de soarta românilor din Transilvania. Prezența sa la Blaj, în 3/15 mai 1848, a fost în măsură să-i imprime mai mult decât o simplă simpatie pentru conaționali de peste Carpați.

Românii ardeleni prezenți în Principate, unii dintre ei profesori, funcționari, consilieri sau colaboratori ai lui Cuza (Alexandru Papiu Ilarian, Aaron Florian, August Treboniu Laurian, Simion Bărnuțiu, Nicolae Bălășescu etc.), au stimulat interesul domnului Unirii pentru soarta românilor din Transilvania. Aflat în februarie 1859 la Paris, Vasile Alecsandri, ministrul de externe al Moldovei, a avut întrevederi cu contele Walewsky și cu Napoleon III; diplomatul român, care a fost invitat să precizeze pe o hartă provinciile ocupate de români, „a marcat cu degetul mai întâi Principatele Unite, apoi Banatul, Transilvania, Bucovina... vorbind de omogenitatea poporului ce locuiește aceste părți ale

* Comunicare susținută la Simpozionul național „Unirea Principatelor Române – 145 de ani“, organizat la Iași în 24 ianuarie 2004, de către Institutul de Istorie „A.D. Xenopol“, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ și Complexul Muzeal Național „Moldova“.

¹ Nicolae Bocșan, *Transilvania și unirea din 1859. Implicații culturale*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca“, XXVII, 1985-1986, p. 485.

Orientului, de rodirea pământului, de desimea pădurilor, de bogăția minelor, de tăria Carpaților ca punct strategic etc. și sfârși zicând cu entuziasm bine simțit: Vedete, Sire, cât e de întinsă adevărata Românie, și ce regat important ar constitui cu a sale 9.000.000 de români, dacă providența ar realiza visul și aspirațiile lor².

Istoriografia românească, mai veche sau mai recentă, s-a aplecat cu o constanță firească asupra problemei consecințelor Unirii din 1859 și a atitudinii lui Alexandru Ioan Cuza față de românii din Transilvania³. Fără nici o rezervă, toți istoricii români care au abordat aceste teme au recunoscut faptul că domnul Cuza a arătat un interes legitim în activitatea sa problemelor Transilvaniei. Firește, implicațiile problemei transilvane în raporturile Principatelor Unite – România cu Austria, dezvoltarea relațiilor internaționale din timpul domniei lui Cuza etc. au conferit, în funcție de împrejurări, o insistență sau o moderație explicabilă politicii domnului Unirii vis-à-vis de românii din Transilvania.

După convorbiri și negocieri începute încă în martie cu generalul Klapka György, la 20 mai 1859 s-a finalizat de către Cuza și generalul maghiar o convenție cu un conținut democratic, menită să asigure o colaborare nu numai între români și maghiari, ci și între sârbi și aceștia din urmă. Convenția putea pune bazele formării unei confederații a popoarelor dunărene (români, maghiari, sârbi) împotriva Austriei. În ceea ce-i privește pe românii din Transilvania, importanța convenției constă în aceea că, în condițiile istorice date, ea prevedea drepturi și libertăți egale pentru toți locuitorii, autonomie administrativă și culturală, militară, adunarea națională pentru deliberarea apartenenței politice (art. 6 preciza: „După război – împotriva Austriei – va fi organizată o Adunare națională în Transilvania, pentru a delibera asupra uniunii administrative a acestei provincii cu Ungaria, și dacă majoritatea decide, maghiarii să nu se opună⁴). Principiul autonomiei politice și administrative înscris în convenție corespundea preocupărilor fruntașilor românilor din Transilvania, ceea ce i-a făcut pe istoricii care s-au ocupat de această problemă să-l suspecteze pe Alexandru Papiu Ilarian de influențare a domnului în includerea respectivelor prevederi⁴. De altfel, între oamenii politici care au exercitat cea mai mare influență asupra domnitorului Cuza, în ceea ce privește problema Transilvaniei, Alexandru Papiu Ilarian a fost, fără îndoială, cel mai important. El a înțeles să

² V. Curticăpeanu, *Alexandru Ioan Cuza și Transilvania*, în vol. *Cuza Vodă în memoriam*, coord. L. Boicu, Gh. Platon, Al. Zub, Iași, 1973, p. 415.

³ Spicuim doar câteva contribuții mai relevante în acest sens: Al. Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii României, 1848-1877*, București, 1930; I. Lupaș, *Problema transilvană în timpul lui Cuza*, în „Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.“, seria III, tom XXVIII, 1946; Ștefan Pascu, *Un plan de confederation danubienne roumano-magyaro-serbe en 1859*, în „Revue de Transylvanie“, 1939; idem, *Ecoul Unirii Țării Românești și Moldovei în Transilvania*, în vol. *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960; idem, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1938; V. Curticăpeanu, *Alexandru Ioan Cuza și Transilvania*, în vol. cit.; Aurelia Bunea, *Ecoul Unirii Principatelor în presa din Transilvania*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia“, 1959, fasc. I etc.

⁴ V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 422.

facă tot ce-i stă în putință pentru ameliorarea situației românilor transilvăneni, intervenind prin scris sau prin sfat pe lângă domnul Cuza.

În materialul de față ne-am propus să radiografiem presa românească transilvăneană în legătură cu trei momente fundamentale din biografia lui Alexandru Ioan Cuza: dubla alegere din ianuarie 1859, abdicarea sa din februarie 1866 și decesul acestuia în mai 1873. Despre alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn vorbesc toate gazetele românești din Transilvania vremii („Telegraful Român“, „Gazeta Transilvaniei“, „Foaie pentru minte, inimă și literatură“) și marea majoritate a celor maghiare și săsești. Pe lângă consemnarea faptelor istorice, care au dus la realizarea mărețului act, gazetele redau descrieri, schițe și informații biografice asupra noului domnitor, descrieri care sunt realizate pe un ton favorabil, de simpatie, încredere și admirație, atât pentru domnitor cât și pentru poporul care l-a ales⁵. O corespondență din București, publicată în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ în numărul 7 din 13/25 februarie 1859, descrie entuziasmul de care era cuprins poporul adunat în capitală: „Iată, e a treia zi și poporul e tot în picioare! Dumnezeu, ce popor este poporul român! Când se inspiră de vreo idee, când are vreo bănuială, uită toate interesele private și se consacră numai pentru triumful cauzei române“⁶. În numerele următoare ale acestei gazete, care a alocat cel mai amplu spațiu în publicistica românească ardeleană evenimentelor din Moldova și Țara Românească, sunt relatate modul în care a fost ales Cuza, discursul noului domn, o scurtă biografie a domnului unirii etc., toate cu scopul de a face cât mai cunoscute celor din Transilvania evenimentele din Principate.

Și „Gazeta Transilvaniei“ reproduce în mai multe articole starea de spirit a românilor de peste Carpați în zilele înălțătoare ale realizării unirii. Astfel, în numărul din 31 ianuarie/11 februarie 1859, era descris entuziasmul din cele două principate la vestea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza: „După alegerea domnului Al. I. Cuza se prefăcu capitala României într-o mare de făclii și lumini, îndată se improvază o iluminăciune măreață cu făclii, precedat de bande muzicale și de un batalion militar român. O generală entuziasmă cuprinse tot orașul, care răsuna de urări: să trăiască prințul României Alexandru Ioan Cuzal! Într-aceea telegramele erau în cea mai mare activitate cu răspândirea știrii acesteia în toate părțile. În Iași se primi această știre cu un entuziasm fără margini“⁷. Dintre toate publicațiile românești, „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, prin bogatul material factic prezentat, a jucat un rol deosebit de important în răspândirea ecoului unirii în Transilvania. Adeseori, aceste știri au fost prezentate pe un ton neutru, pentru a nu atrage atenția cenzurii și a nu se

⁵ Victor V. Grecu, *Revoluția, unirea, independența în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1984, p. 98; a se vedea și Dumitru Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Iași, 2001.

⁶ Victor V. Grecu, *Revoluția, unirea, independența...*, p. 100-101.

⁷ Apud *Documente ale Unirii (1600-1918)*, coord. Constantin Căzănișteanu, București, 1984, p. 242.

expune reacției ostile a autorităților austriece, care nu priveau cu ochi buni formarea statului național român⁸.

Care a fost însă audiența acestor materiale în mijlocul publicului românesc din interiorul arcului carpatic, până la ce nivel au pătruns informațiile despre evenimentele din Principate? Un posibil răspuns se poate formula pornind de la numărul de abonați al periodicelor românești ardelen. „Telegraful Român“ avea în anul 1859 un număr de circa 450 de abonamente, tot atâtea având și „Gazeta Transilvaniei“ cu „Foaie pentru minte, inimă și literatură“⁹. Firește, la abonamente trebuie să adăugăm și exemplarele vândute direct de către redacții sau oficiile poștale cu care erau în legătură, însă numărul total al ziarelor nu depășea cifra de 1.000 de exemplare. La prima vedere am fi tentați să afișăm o viziune pesimistă în legătură cu amploarea difuzării știrilor despre unirea Principatelor, și nu numai. Un asemenea tiraj de circa 1.000 de exemplare, din care rămâneau în Transilvania în jur de 800 de bucăți (restul erau difuzate în Principate sau în alte provincii ale monarhiei habsburgice), ne-ar face sceptici în ceea ce privește receptarea în mod direct de către un public numeros a informațiilor despre evenimentele de la Iași și București. Barițiu mărturisea că la fiecare abonat al foilor sale existau încă zece cititori, ceea ce ar ridica numărul potențialilor cititori la aproximativ 8.000 de persoane. Extrem de puțin, am fi tentați să o spunem din perspectiva contemporaneității. Să nu uităm însă faptul că mijlocul secolului XIX a fost la români o epocă de preeminență a limbajului oral și figurativ asupra celui scris. În general, în culturile și societățile din Europa de Sud-Est, auzul a continuat să fie un simț autorizat și demn de încredere în mai tot secolul XIX, inclusiv în cea de a doua sa jumătate aflată sub incidența afirmării cuvântului scris¹⁰. Această aserțiune în ceea ce privește Transilvania epocii unirii se poate susține și prin analiza distribuției profesionale a abonaților periodicelor românești. Să vedem deci mai departe cine erau cititorii acestor publicații, măsura în care ei puteau fi formatori de opinii, gradul în care ceea ce puteau citi ei în mod direct poate fi considerat „citit“ indirect de către cei în rândul cărora activau abonații. Conform analizelor efectuate până în prezent, în anul 1854 de exemplu, în Transilvania, clericii reprezentau 45% din abonații „Gazetei de Transilvania“ și a „Foi pentru minte, inimă și literatură“, iar funcționarii 35%; în 1862, clericii continuau să dețină ponderea cea mai importantă, 36%, funcționarii 25%, însă apare o nouă categorie de abonați, colectivitățile (rurale sau urbane) cu 15%, liber profesioniștii 6,5%¹¹. Prezența printre abonați a comunităților a fost

⁸ Cf. *Români la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, București, 1984, p. 336, 390, 454 etc.

⁹ George Em. Marica, *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești până la primul război mondial*, în vol. *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelen din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj-Napoca, 1977, conform anexei de la p. 96.

¹⁰ Alexandru Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română, 1650-1848*, București, 1972, p. 63; Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii 1550-1800*, vol. II, București, 1987, p. 197.

¹¹ George Em. Marica, *loc. cit.*

rezultatul ameliorării stării economice după abolirea relațiilor feudale. Se poate remarca faptul că majoritatea abonaților periodicelor brașovene erau clericii și funcționarii, categorii socio-profesionale care se bucurau de mare credit în mijlocul comunităților românești.

Diseminarea știrilor despre mărețul act de la 24 ianuarie 1859 s-a făcut astfel, conform mărturiilor din epocă, și pe cale orală, preoții și funcționarii împărtășind adeseori celor mulți, ce nu puteau beneficia de avantajul cititului, bucuria pentru unirea moldovenilor și a muntenilor. Simptomatic pentru modul entuziast în care au receptat românii ardeleni vestea despre dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza este raportul, din 4/16 februarie 1859, al lui L. Béclard către Al. Walewski: „Când, după alegerea colonelului Cuza, prima diligență valahă a sosit de la București la Brașov, se pare că povestirile călătorilor au pricinuit multă emoție în acest din urmă oraș, a cărui populație, ca și cea a întregii Transilvanii, este aproape în întregime românească. Seara, Brașovul a fost iluminat ca și orașul București însuși în ziua alegerii. Autoritățile austriece s-au grăbit să acționeze cu asprime împotriva autorilor acestor manifestații”¹². După realizarea unirii, gazetele de la Brașov și Sibiu continuă publicarea știrilor în legătură cu sărbătorirea domnului, cu declarațiile sale sau ale adunării, cu recunoașterea unirii din partea puterilor garante sau cu măsurile prin care domnul Cuza și-a început programul de renaștere a țării. De altfel, în anii următori, gazetele din Transilvania (cu precădere cele românești) au continuat să-și informeze cititorii despre principalele realizări pe plan intern ale domniei lui Cuza.

Cum s-a receptat, în ce mod a fost ilustrată însă în presa românească transilvăneană abdicarea și plecarea din România a domnului Unirii? Istoriografia noastră nu a stăruit până acum asupra acestui aspect, nu lipsit însă de importanță pentru a contura dimensiunile unei personalități exemplare pentru toți românii în epoca modernă. Investigarea presei vremii conturează o altă imagine, sensibil diferită față de momentul 1859. Aceasta s-a datorat înainte de toate faptului că existau acum, în 1866, mai multe publicații, comparativ cu anul unirii. Astfel, pentru a analiza impactul detronării lui Cuza în opinia publică din Transilvania am avut în vedere cinci publicații: „Gazeta de Transilvania“, „Telegraful Român“, „Albina“, „Concordia“, „Familia“. Trebuie să remarcăm în primul rând faptul că articolele publicate de cele cinci ziare și reviste au la bază informații provenite atât din corespondențele primite de redacții, cât și preluări din presa de peste Carpați, mai cu seamă din București: „Monitorul Oficial“, „Românul“, „Trompeta“, „Reforma“ etc. Pentru a estima suprafața de contact a ziarelor cu publicul românesc, să menționăm faptul că, la 1866, tirajul celor cinci ziare și reviste analizate de noi depășea cifra de 2.000 de abonați („Gazeta Transilvaniei“ avea în 1866 circa 300 de abonați, „Telegraful Român“ între 300-400 de abonamente, „Concordia“ peste 850 de abonați, „Familia“ circa 500)¹³. Prin urmare, multiplicând cercurile celor care în Transilvania vremii

¹² *Românii la 1859...*, p. 389sq.

¹³ George Em. Marica, *loc. cit.*

citeau presa prin intermediul altor abonați, la care adăugăm apoi mulțimile de cititori „indirecți“, cărora li se transmiteau pe cale orală veștile „de ultimă oră“ din România, putem să concluzionăm că mai multe sute de mii de români au fost la curent, în primăvara anului 1866, cu ceea ce se întâmplase în România.

Fără îndoială, „Gazeta Transilvaniei“ a avut cea mai consistentă și mai realistă prezentare a evenimentelor de la București din februarie 1866. Concurau la aceasta nu numai apropierea Brașovului de România și posibilitatea obținerii mai rapide de informații, dar și o lungă tradiție a unor legături între redacția ziarului și cărturarii de la București, a unor relații și interese economice comune între românii brașoveni și conaționali de la sud de Carpați. Ziarul brașovean, cu apariție bisăptămânală la acea vreme, și-a informat constant cititorii în legătură cu schimbarea de regim politic de la București. În conținutul articolelor publicate în numerele din cursul lunilor februarie, martie și aprilie 1866 erau inserate informații ample în legătură cu noaptea abdicării lui Cuza, situația acestuia în zilele imediat următoare datei de 11 februarie, proclamațiile lui Cuza, ale Locotenenței Domnești și ale corpurilor legiuitoare etc. Predomină preluarea de materiale publicate în presa din România, printre articolele și actele oficiale reproduse fiind incluse scurte comentarii ale redacției ziarului din Brașov. Un articol de mare amplitudine, o fină analiză politică a contextului internațional creat de detronarea lui Cuza, îl reprezintă „Principele Cuza, pacea Europei și cu deosebire a imperiului austriac“¹⁴. Autorul distinge cu clarviziune noile complicații ale problemei orientale rezultate de pe urma actului de la 11 februarie, sesizând situația dificilă în care se afla tânărul stat român.

„Gazeta Transilvaniei“ este singurul ziar care a inserat un articol distinct referitor la relațiile lui Alexandru Ioan Cuza cu românii din Transilvania, publicat pe prima pagină în numărul 23 din 24 martie/5 aprilie 1866, cu titlul „Principele Cuza și românii transilvani“, deci la un interval cronologic suficient de mare de la abdicare pentru a se putea analiza „la rece“ toate implicațiile cuvenite. Autorul articolului (semnat M., probabil redactorul șef Iacob Mureșanu) demonstrează o bună cunoaștere a politicii interne a lui Cuza, trecând în revistă toate momentele esențiale din timpul domniei. Se insistă în cuprinsul articolului asupra bunelor relații pe care le-au avut cu domnul Unirii toți intelectualii români din Transilvania care au trecut în România: „Principele Cuza îi primi frățește, îi ocroti, îi consideră ca pre unii dintre ai săi“. De asemenea, este accentuat și ecoul pozitiv înregistrat în Transilvania de politica socială a domnitorului¹⁵, popularitatea de care acesta s-a bucurat în rândul țărănimii transilvănene. Dând dovadă de probitate și onestitate jurnalistică în

¹⁴ „Gazeta Transilvaniei“, XXIX, nr. 22, 19/31 martie 1866.

¹⁵ „Numele lui Cuza era atât de popular la țărani din Transilvania, nu numai la români ci și la străini, ca odinioară al lui [Avram] Iancu. Această popularitate, cu ocazia împrumutării țărănilor din România crescu și mai mult. Nici poporul de rând n-a sărit în sus de bucurie văzând pe Cuza părăsindu-și țara și alegându-și de azil străinătatea; din contră, în multe locuri l-au întâmpinat, dorind să-l vadă și l-au petrecut cu ochi duiosi“, cf. „Gazeta Transilvaniei“, XXIX, nr. 23, 24 martie/5 aprilie 1866.

informarea cititorilor, autorul articolului consemnează în a doua parte a materialului și aspectele mai puțin demne de reținut din timpul domniei lui Cuza, reliefându-se faptul că nu s-a stopat corupția, nu au fost administrate eficient și responsabil finanțele publice și nu și-a ales întotdeauna drept colaboratori oamenii cei mai onești. Pentru această evaluare critică a epocii lui Cuza, autorul s-a inspirat din unele articole preluate din ziarul „Românul“, care, dată fiind orientarea politică a redacției, a avut tot interesul să-l înfățișeze pe Cuza într-o lumină cât mai proastă.

„Telegraful Român“, cu apariție bisăptămânală, editat la Sibiu de către Nicoale Cristea sub patronajul mitropolitului Andrei Șaguna, cunoscut pentru relațiile bune pe care le avea la curtea de la Viena¹⁶, s-a ocupat în mai multe numere din lunile februarie-aprilie 1866 de schimbările politice din România, de complicațiile în relațiile internaționale generate de criza politică de la București etc. Dată fiind orientarea ziarului, dorința lui Șaguna de a nu irita cercurile politice vieneze, au lipsit în cuprinsul articolelor din „Telegraful Român“ aprecieri elogioase despre Cuza, materialele publicate limitându-se la a prelua informații oficiale sau comentarii din presa de la sud de Carpați, în special din ziarul Românul. Bisăptămânalul „Concordia“, ce apărea la Pesta sub redacția lui Alexandru Roman, se dovedește a fi un ziar bine informat, publicând în mai multe numere consecutive din lunile februarie-martie articole ce tratau pe larg evenimentele din România. Sursele de documentare fundamentale erau, și de această dată, presa de dincolo de Carpați, însă au fost incluse și două materiale provenite de la corespondenți „transilvăneni“ din București. Într-o măsură mult mai mare decât a făcut-o ziarul „Telegraful Român“ de la Sibiu, „Concordia“ a avansat interpretări și evaluări pe marginea abdicării lui Alexandru Ioan Cuza, a situației acestuia după 11 februarie, articole din care nu lipsește o doză de simpatie față de domnul Unirii. Astfel, într-un articol în care se arată intenția lui Cuza de a părăsi țara și de a sprijini noul regim, redactorul nu-și poate reprima admirația față de acest gest extraordinar: „De e adevărat atunci nimeni nu poate avea cuvânt a trage la îndoială patriotismul lui, care strălucește în toată splendoarea și după detronarea-i silnică“¹⁷.

Indiferent de modul mai neutru sau mai emoțional în care au reflectat înlăturarea lui Cuza, în mai toate publicațiile românești din Transilvania s-a exprimat îngrijorarea în legătură cu situația internațională deloc favorabilă în care se afla România în primăvara anului 1866 (excepție face revista bilunară „Familia“, editată de Iosif Vulcan, care a alocat în două numere doar câteva fraze seci, enunțative, despre înlăturarea lui Cuza și trecerea acestuia prin Pesta). În multe articole erau incluse comentarii pe marginea atitudinii ostile a Rusiei, Turciei sau Austriei față de România, erau prezentate manifestările

¹⁶ Keith Hitchins, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania, 1846-1873*, București, 1995, p. 165.

¹⁷ „Concordia“, VI, nr. 15, 20 februarie/4 martie 1866.

separatiste de la Iași și se exprimau temeri față de viitorul tânărului stat național român. De multe ori, autorii articolelor făceau apel la providența divină pentru a-i ocroti pe românii de peste Carpați de eventualele intervenții politice și militare străine¹⁸. O asemenea atitudine responsabilă, marcată de teama ca nu cumva unirea înfăptuită la 1859 să fie compromisă printr-o intervenție a marilor puteri ostile României denotă, fără îndoială, conștientizarea de către formatorii de opinie români din Transilvania a rolului jucat de Cuza și de statul român național în sprijinirea națiunii române din teritoriile aflate la acea vreme sub dominație străină. Era, această neliniște și îngrijorare, expresia cea mai desăvârșită a sentimentului de solidaritate națională care-i anima pe gazetarii și în același timp oamenii politici români din Transilvania. Iminența unui război între monarhia habsburgică și o coaliție franco-prusaco-italiană a impus redactorilor publicațiilor românești o oarecare prudență, de aceea reținerea arătată uneori în articole față de domnul Unirii sau față de statutul internațional al României pare pe deplin explicabilă.

Să vedem, în continuare, care a fost amplitudinea și mai ales conținutul articolelor publicate în presa românească din Transilvania în anul 1873, cu ocazia decesului și apoi a înmormântării lui Alexandru Ioan Cuza. Publicațiile pe care le-am avut în vedere pentru acest moment au fost: „Gazeta Transilvaniei“, „Telegraful Român“, „Albina“, „Federațiunea“, „Lumina“ și „Familia“, al căror număr de abonați depășea cifra de 4.000¹⁹. „Gazeta Transilvaniei“ a alocat, în șapte numere din lunile mai-iulie 1873, mai multe articole în vederea prezentării personalității lui Cuza, precum și detaliile legate de ceremonia înmormântării acestuia. Cea mai substanțială analiză a domniei lui Cuza, a rolului acestuia în istoria românilor, este realizată în numărul 36 din 9/21 mai, în care se apreciază că, „după gonirea fanarioșilor, Cuza fu primul domn cu adevărat român“²⁰. Autorul articolului reține din numeroasele realizări ale domniei lui Cuza următoarele aspecte: emanciparea și împrumutarea țăranilor, desființarea privilegiilor boierești, introducerea alfabetului latin în școală și cultură, promovarea unei atitudini demne în raporturile României cu marile puteri și sporirea autonomiei interne „încât primi numele de Napoleon cel mic de la străini“²¹. În numerele următoare au fost incluse detalii privind aducerea în țară a trupului domnului, programul oficial al înmormântării lui Cuza, atmosfera de la Ruginoasa, precum și discursurile integrale rostite de către Mihail Kogălniceanu și Nicolae D. Ionescu cu prilejul funeraliilor domnului Unirii. Printre materialele preluate de ziarul brașovean din „Curierul de Iași“ sau „Trompeta Carpaților“, referitoare la modul în care au decurs

¹⁸ „Numai Dumnezeu să fie cu statul românesc și să-l ferească de orice influențe stricăcioase și amenințătoare existenței lui“, cf. „Gazeta Transilvaniei“, XXIX, nr. 13, 15/27 februarie 1866; „Cuza e sub pază la Cotroceni. Să deie Dumnezeu să fie bine“, cf. „Concordia“, VI, nr. 15, 20 februarie/4 martie 1866 etc.

¹⁹ George Em. Marica, *loc. cit.*

²⁰ „Gazeta Transilvaniei“, nr. 36, 9/21 mai 1873.

²¹ *Ibidem.*

funeraliile de la Ruginoasa, redacția „Gazetei“ nu a scăpat prilejul de a-și exprima sentimentele de compasiune față de doamna Elena, de a împărtăși durerea conaționalilor din România.

Același interes firesc pentru moartea lui Alexandru Ioan Cuza l-a manifestat și „Telegraful Român“. Spre deosebire de anii 1859 și 1866, când în paginile ziarului a predominat prudența și un ton oarecum neutru în raport cu dubla alegere sau înlăturarea lui Cuza, în lunile mai-iunie 1873, în articolele din cele șase numere care au relatat evenimentele de la Ruginoasa, se observă o evidentă implicare emoțională. Schimbarea modului în care a reflectat acum ziarul sibian problemele românilor de peste Carpați a fost determinată de noua conjunctură politică de după instaurarea dualismului austro-ungar în 1867. Nicolae Cristea, redactorul responsabil al „Telegrafului“, a traversat la începutul anilor '70 ai secolului XIX o perioadă de „radicalizare“ a convingerilor sale politice. Criticile aduse politicii guvernelor maghiare, de restrângere a formelor de manifestare a identității naționale a românilor din Transilvania²², aprobate tacit de mitropolitul Andrei Șaguna, explică mai bine simpatia pentru domnul Cuza ce răzbate din articolele publicate în primăvara anului 1873. Încă din numărul 40, în care se anunță decesul domnului, se evaluează importanța perioadei în care destinul României a stat sub semnul domnului Unirii: „Epoca lui Alexandru Ioan Cuza va ocupa în istoria României un loc însemnat. Urcarea sa pe tronul Moldovei la 5 ianuarie 1859, prin alegerea adunării din Iași, a fost un strălucit triumf al liberalismului național contra spiritului reacționar al trecutului. Întrunirea pe fruntea sa și a coroanei Munteniei, în 24 ianuarie 1859, prin aclamarea energică a poporului și alegerea adunării din București, a fost triumful dreptului de suveranitate națională contra uneltirilor străine care voiau a ține în dezunire două părți ale aceluiași popor“²³. În celelalte articole, în care se mai fac evaluări asupra rezultatelor domniei lui Cuza, se rețin câteva aprecieri generale pe marginea epocii lui Cuza: eliberarea și împrăștierea țăranilor, afirmarea României cu demnitate în relațiile internaționale, dezvoltarea învățământului, progresele economice etc. În numerele din luna iunie sunt incluse detaliile ceremoniei funerare, modul în care poporul de rând din România a receptat vestea morții lui Cuza, discursul rostit de Mihail Kogălniceanu la Ruginoasa. Se degajă din conținutul tuturor materialelor inserate în paginile ziarului sibian regretul și tristețea întregii națiuni în momentul despărțirii de cel care la 1859 împlinise dorința de unire a moldovenilor și muntenilor²⁴.

²² Keith Hitchins, *Nicolae Cristea și mișcarea națională românească din Transilvania*, în vol. *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Cluj, 1970, p. 150.

²³ „Telegraful Român“, nr. 40, 7/19 mai 1873.

²⁴ „România-l binecuvântează; și inimile patriotice nu pot a nu lăsa să cadă lacrimi de recunoștință pe mormântul acestui memorabil domn național“, cf. *ibidem*; aceeași stare de spirit o exprimă și alte ziare: „Trista știre despre moartea exprințului Alexandru Ioan Cuza a umplut de durere inimile întregii români“, cf. „Federațiunea“, nr. 37, 13/25 mai 1873 etc.

Celelalte ziare consultate („Albina“, „Federațiunea“, „Lumina“, „Familia“) se remarcă prin preluarea unor extrase din articole apărute în România („Viitorul“, „Românul“, „Trompeta Carpaților“ etc.), fără a încerca valorizări proprii, deși unii redactori ai acestor publicații (Vicențiu Babeș, Alexandru Roman etc.) erau destul de versați în analize politice pentru a fi în măsură să creioneze ei înșiși aprecieri la adresa operei politice a lui Alexandru Ioan Cuza. Se individualizează totuși bisăptămânalul „Lumina“, editat de Iosif Goldiș sub egida Episcopiei ortodoxe din Arad, care într-un articol²⁵ reținea un aspect important al domniei lui Cuza, care nu fusese remarcat în alte ziare și reviste transilvănene. Este vorba de politica religioasă a domnului, în sensul întăririi ortodoxiei românești prin secularizarea averilor mănăstirilor închinat. Nu întâmplător în finalul articolului se face apel la mitropolitul primat al României să officieze slujba de înmormântare a lui Cuza, lăsând la o parte resentimentele față de implicarea defunctului domn în problemele interne ale bisericii. De asemenea, o mențiune aparte se cuvine a fi făcută pentru revista „Familia“, editată la Pesta de către Iosif Vulcan, în care, alături de trei articole de prezentare succintă a vieții și împlinirilor lui Cuza, a programului funeraliilor de la Ruginoasa, a modului în care a decurs înmormântarea etc., este inclusă și o poezie destul de mare scrisă chiar de redactorul responsabil al publicației (Iosif Vulcan), intitulată „Cuza în exil“²⁶. Era aceasta, poate, o îndreptare a modului telegrafic, superficial, în care revista „Familia“ tratase înlăturarea lui Cuza și prezența tranzitorie a acestuia în capitala Ungariei, în drumul spre exilul european care începea în primăvara anului 1866.

În general, toate evaluările de la 1873 vizează doar aspectele pozitive ale domniei lui Cuza, nu regăsim acum nimic din aprecierile critice existente în presa românească din Transilvania la 1866 (chiar dacă acele evaluări negative la adresa domnului erau preluări din presa de peste Carpați). O atare abordare pare firească, în general, atunci când se realizează „bilanțul“ unei personalități care trece în eternitate, însă momentul 1873 (decesul lui Cuza) a avut pentru românii transilvăneni, aflați sub dominație străină, conotații speciale. Deteriorarea treptată după 1870 a statutului românilor în cadrul Ungariei dualiste, în opoziție cu situația oarecum mai favorabilă avută la 1866, a „îndemnat“ redacțiile gazetelor românești transilvănene, pe formatorii de opinie, să confere morții lui Cuza valențe educative. Deși în nici un articol nu se face referire explicită la relația domnului cu românii transilvăneni (așa cum a realizat-o bunăoară la 1866 „Gazeta Transilvaniei“), momentul 1873 a prilejuit presei românești din Transilvania să releve dimensiunile solidarității naționale.

Firește, în comunicarea de față am schițat doar câteva eșantioane din ceea ce a însemnat ecoul unirii din 1859 și imaginea lui Cuza în conștiința publică românească din Transilvania. Presa a îndeplinit negreșit un rol determinant în cristalizarea, în mijlocul românilor transilvăneni, a unor percepții adecvate

²⁵ „Lumina“, II, nr. 26, 20 mai/1 iunie 1873.

²⁶ „Familia“, nr. 20, 20 mai/1 iunie 1873.

despre semnificațiile dublei alegeri și ale domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Desigur, nu ne-am propus să trecem în revistă exhaustiv reflectarea evenimentelor de la 1859, a domniei și apoi a personalității domnului Unirii în mediile românești din Transilvania. Aceasta ar fi însemnat, în primul rând, despuierea în totalitate pentru întreaga a doua jumătate a secolului XIX a publicațiilor în limba română, și nu doar pentru trei ani, așa cum am făcut-o deocamdată. De asemenea, s-ar fi cuvenit cercetarea corespondenței liderilor politici și a cărturarilor transilvăneni din epocă, a manualelor școlare, a calendarelor și almanahurilor populare etc. Se învederează astfel obiectivele unui proiect mult mai vast, realizabil în perioada următoare, care să cuantifice tot ceea ce este relevant pentru receptarea în Transilvania a unirii Moldovei și a Țării Românești, a domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Ceea ce am dezvoltat pentru moment noi, în materialul de față, este doar o mică parte a unui proiect mult mai vast, care și-a propus să demonstreze că tot ceea ce s-a întâmplat după mijlocul secolului XIX, indiferent de care parte a Carpaților, a avut reverberații pentru întreaga națiune română. Reflectarea de către presa românească transilvăneană a momentelor 1859, 1866 și 1873 a confirmat pe deplin acest lucru.